

Prikaz
Primljeno: 29. 1. 1992.

Dr. ZDENKO SEGETLIJA, Ekonomski fakultet Osijek

Dr. Ljubomir Baban: TRŽIŠTE, II. izdanje, Školska knjiga, Zagreb 1991, str. 355

Prvo izdanje ove knjige, pod naslovom "Ekonomija tržišta"/1989/, rasprodano je za nepunu godinu dana. Stoga je bilo nužno da autor što prije pripremi drugo izdanje, budući da je knjiga namijenjena prije svega studentima ekonomskih fakulteta u Republici Hrvatskoj.

Recenzenti prvog izdanja su poznati sveučilišni profesori, dr. Fedor Rocco i dr. Tibor Karpati. Za prvo izdanje predgovor je napisao dr. Fedor Rocco, a za drugo dr. Hrvoje Šošić. Važnost predgovora uz drugo izdanje proizlazi iz promjena koje su se u međuvremenu dogodile u Hrvatskoj, odnosno na prostorima bivše Jugoslavije. Naime, ukidanjem jedinog svjetonazora, koji je bio propisan u odgoju i obrazovanju /i ne samo u njemu/, novi državni ustrojne propisuje drugi obvezni svjetonazor. To je ostavljeno znanosti. Stoga su i polazišta za izučavanje teorije tržišta u ovoj knjizi nužno doživjela svoje promjene.

Zato i predgovor dr. Šošića sadrži 18 stranica. U njemu se raspravlja o otvorenim pitanjima, na osnovi šire relevancije i primjene. Osim toga, predgovor o kome je riječ daje i ilustracije shema konstrukcije vrijednosti iz teorija vrijednosti, kako bi se došlo do integracijskih točaka i veze stavova pojedinih teoretičara.

Svoje drugo izdanje prof. dr. Ljubomir Baban dopunjava i mijenja, jer su se i okolnosti u kojima ono dolazi do čitalaca, bitno izmijenile. Napuštanjem marksističkog pogleda na svijet i drugih polazišta s tim u vezi otvorio se prostor za obradu drugih polazišta, koje suvremena znanost treba valorizirati. Za razliku od prvoga izdanja u drugom su izostavljeni neki dijelovi, neki su skraćeni, a neki bolje objašnjeni. Dopune se najviše odnose na argumentiranje tvrdnji. Bez obzira na ove izmjene i dopune, djelo je još uvijek opsežno, jer se sastoji od 355 stranica, a sadrži 57 slika i 18 tablica. U njemu autor analizira brojne inozemne i domaće radove, a koristi i rezultate svog dosadašnjeg bogatog znanstveno-istraživačkog rada. Izlaganja, kako sam autor ističe, teku ovim redom:

- /a/ pojam tržišnih pojmova i pojava,
- /b/ klasifikacija tržišnih pojmova i pojava,
- /c/ obrazloženje tržišnih pojmova i pojava,
- /d/ iznošenje ekonomskih odnosno tržišnih zakonitosti,
- /e/ prilagođavanje cjelokupne tržišne materije suvremenoj ekonomskoj praksi.

Cjelokupnu materiju autor je sistematizirao ovako:

- TRŽIŠTE
- DRUŠTVENA REPRODUKCIJA
- SUSTAVI PRIVREĐIVANJA
- TRŽIŠNI I NETRŽIŠNI REGULATORI DRUŠTVENE REPRODUKCIJE
- TRŽIŠNI ČINIOCI
- TEORIJA VRIJEDNOSTI I SUVREMENA GLEDIŠTA U TEORIJI TRŽIŠTA I CIJENA.

Raspravljajući o tržištu autor se najprije bavi razgraničenjem pojmova. Teorija tržišta je sistem znanja o tržištu, odnosno o elementima tržišta /str. 5./ . Nadalje, autor smatra da je pojam "teorija tržišta" najprihvatljiviji pojam, jer izražava ukupnost znanja o tržištu. U ovome dijelu obrađuje se mjesto tržišta u sustavu znanosti i izvori teorije tržišta.

Treba naglasiti da je, za razliku od prvog izdanja, izostavljena metodologija proučavanja teorije tržišta, jer se osnove metodologije znanstvenog rada izučavaju kao posebna znanstvena disciplina. No, izvori teorije tržišta obuhvaćeni su i sistematizirani mnogo opsežnije i objektivnije nego u prvom izdanju. Naime, izvore teorije tržišta i njenu evoluciju profesor Baban prikazuje prema ekonomskim pravcima, odnosno razvoju ekonomske misli.

U dijelu "Društvena reprodukcija" obrađeni su: pojam društvene reprodukcije, faze društvene reprodukcije, te međuovisnost između proizvodnje, raspodjele, razmjene i potrošnje. Najobuhvatnije je obrađena razmjena, budući da se ona odvija na tržištu. No, autor je istakao da je zbog međusobne ovisnosti proizvodnje i razmjene teško govoriti samo o ekonomskim zakonitostima u razmjeni. Potrebno je analizirati posebno proizvodnju, a posebno razmjenu, te njihove zakonitosti. No, važno je tražiti i njihovo jedinstvo.

Sva tretirana pitanja iz područja proizvodnje, raspodjele, razmjene i potrošnje bitna su za teoriju tržišta. Između proizvodnje, raspodjele, razmjene i potrošnje postoji međuovisnost. Osobito je važno postojanje tržišta kao regulatora ravnoteže između proizvodnje i potrošnje.

U trećem dijelu knjige analizirani su sustavi privređivanja. Obrađuje se: pojam sustava privređivanja, kriteriji klasifikacije sustava privređivanja, analiza sustava privređivanja, te međuovisnost privrednog sustava, tržišta i privredne organizacije.

S tim u vezi autor je istako da tržište obavlja ekonomsku prisilu na tržišnim subjektima. Zakon vrijednosti, odnosno zakon ponude i potražnje, utječe na diferencijaciju tržišnih subjekata na bolje i lošije, na one koji bolje ili lošije zadovoljavaju svoje potrebe /str. 53./.

Četvrti dio knjige je dominantan /ukupno 175 stranica/. Odnosi se na tržišne i netržišne regulatore društvene reprodukcije. U fokusu istraživanja je samo tržište, dok se regulatori društvene reprodukcije obrađuju kratko, samo zbog boljeg razumijevanja tržišta.

U ovome dijelu knjige autor je detaljno obradio: pojam tržišta, ulogu tržišta, djelotvornost tržišnih funkcija, tipologiju tržišta, morfologiju tržišta, strukturu tržišta i transparentnost tržišta. Ovdje je potrebno ukazati na poseban znanstveni doprinos autora u obradi tipologije tržišta, jer je ta analiza izvedena originalno. Na taj način došao je i do novih spoznaja o tipovima tržišta. Na osnovi 18 kriterija klasifikacije tržišta autor je dao više od 170 pojmova u vezi s tipovima tržišta. Uočio je i pokazao bogatstvo tipova tržišta, a napomenuo je i potrebe daljih istraživanja u smislu još cjelovitije sistematizacije tipova tržišta.

Obrađujući tipologiju tržišta autor je analizirao pojam tipologije tržišta i kriterije tipologije tržišta, a zatim je posebno detaljno obradio: konkurenciju, monopol, monopson, tržište prema broju posrednika, tržište prema opsegu i homogenosti parcijalnih tržišta, tržište prema obliku tržišnih veza između privrednih subjekata, tržište prema smjeru širenja, tržište s obzirom na oblik prometa roba u poslovnom sustavu, tržište prodavalaca i tržište kupaca, simetrično i asimetrično tržište, tržište nabave i tržište prodaje, tržište s obzirom na stupanj organiziranosti, tržište s obzirom na vrste i namjene roba, tržište radne snage, financijsko tržište, tržište s obzirom na prostor za razmjenu, ostale tipove tržišta.

Velik je napor autor uložio da na jednome mjestu daje pregled materije u vezi s analizom tržišnih regulatora društvene reprodukcije. Rezultati ove analize svakako mogu biti od koristi u kreiranju budućeg privrednog sustava u Republici Hrvatskoj. No, za ovu svrhu potreba su daljnja teorijska istraživanja.

Prema autoru, tržište nije besprijekorno i ne stvara besprijekorna tržišna stanja. Da bi tržišni mehanizam uspješno funkcionirao, nužno je ostvarenje određenih pretpostavki. Isto tako, tržišni mehanizam nije ni univerzalni regulator društvene reprodukcije. Stoga je i nastala potreba da na nekim područjima privrednog života država regulira odnose u reprodukciji. U knjizi su, kao regulatori društvene reprodukcije, obrađeni: tržišni mehanizam, administrativni mehanizam, planski mehanizam, tržišno-planski mehanizam, kooperativni mehanizam.

Iza analize tržišta autor pristupa obradi tržišnih činilaca. Posebno se obrađuje: pojam tržišnih činilaca, identifikacija tržišnih činilaca, klasifikacija tržišnih činilaca, analiza tržišnih činilaca, potrebe, ponude, potražnja, cijene.

Tržišni činioци, odnosno tržišne varijable su ponuda, potražnja i cijene, ili one koje utječu na ponudu, potražnju i cijene. Dakle, veličine koje utječu na ponudu, potražnju i cijene su primordijalni činioци, a sama ponuda, potražnja i cijene su derivirani činioци. Primordijalni činioци su faktori tržišne okoline.

Tržišni su činioци objektivni, tj. djeluju kako na poslovanje privredne organizacije, tako i na potrošače. Oni su i mnogobrojni, a uvjetovani su stupnjem privrednog razvitka i slobodnim djelovanjem tržišnih zakonitosti.

U posljednjem dijelu knjige autor je obradio teoriju vrijednosti i suvremena gledišta o teoriji tržišta i cijena. Teorija vrijednosti proučava vrijednost, a teorija cijena prometnu vrijednost, odnosno cijene. Teorija tržišta izučava, granično, teoriju vrijednosti koja je temelj svake ekonomije.

U ovome dijelu knjige autor obrađuje: pojam teorije vrijednosti, klasifikaciju teorije vrijednosti, objektivnu teoriju vrijednosti, teoriju normalne cijene, subjektivnu teoriju vrijednosti — teoriju potrošnje — neoklasičnu teoriju vrijednosti, teoriju opće ravnoteže i njezinu kritiku, neoliberalizam, opću teoriju J.M. Keynesa i kejnzijansku ekonomiju, monetarističku teoriju, ekonomiju ponude — Supply Side Economics, ekonomiju racionalnih očekivanja — Rational expectations škola /RATEX/.

Ovu knjigu, u kojoj se autor bavi obradom vrlo opsežne materije iz teorije tržišta, odlikuje visoka znanstvena razina. Radi toga sigurno premašuje okvire udžbeničke literature. Osim toga, rad je pisan i na visokoj didaktičkoj razini. Vrlo složena i opsežna materija sistematizirana je i oblikovana na zaista prihvatljiv i zanimljiv način, a glavne relacije različitih ekonomskih i tržišnih veličina izražavaju se i matematički.

Zbog svega toga će knjiga, nadamo se, naći svoju primjenu i na postdiplomskim studijima, na kojima se produbljuje veći dio nastavnog programa iz tržišnog poslovanja.